

ПОЗИЦІЯ ЩОДО ВУГЛЕЦЕВИХ КРЕДИТІВ НА ДОБРОВІЛЬНИХ РИНКАХ (VOLUNTARY CARBON MARKETS)

Для боротьби з кліматичною кризою у світі використовуються різні заходи, зокрема, адміністративного і ринкового характеру. Одним із інструментів реалізації кліматичних політик країн стало вуглецеве ціноутворення (або встановлення ціни на вуглець), яке може приймати різні форми. **У цьому документі ми зосереджуємося на добровільних механізмах, що функціонують поза формально узгодженими міжурядовими ринками та прямим державним контролем.**

Водночас ізолюваність добровільних кредитів поступово зменшується: частина ринку вже почала інтегруватися в міжурядові “кооперативні підходи” (cooperative approaches) за статтею 6.2 Паризької угоди.¹ Окрім цього, стаття 6.4 Паризької угоди створює окремий міжнародний механізм для підтримки проєктів, що можуть генерувати вуглецеві одиниці під контролем Секретаріату ООН. На відміну від “класичних” добровільних ринків (voluntary carbon markets), цей механізм забезпечує єдині вимоги до якості, прозорості, додатковості та запобігання подвійному обліку. Компанії можуть брати участь у таких проєктах, але всі кредити, згенеровані в рамках статті 6.4, проходять перевірку та реєстрацію під егідою UNFCCC.²

Загалом ринок скорочень викидів може як допомагати у боротьбі зі зміною клімату, так і давати можливість недобросовісному бізнесу ухилятися від реального зменшення вуглецевого сліду, який виникає з їхньої економічної діяльності. Однією із форм вуглецевого ціноутворення на добровільних ринках є випуск (емісія) вуглецевих кредитів, тобто електронних “сертифікатів”, що засвідчують скорочення викидів

¹ Із реєстром таких проєктів можна ознайомитися за [посиланням](#).

² Policy Paper: Article 6.4 of the Paris Agreement and the private sector. Utilizing the potential of private sector engagement through the Paris Rulebook. IKEM, November 2021. URL: https://www.ikem.de/wp-content/uploads/2021/11/20211109_PolicyPaper_PA-Article-6.pdf

парникових газів.³ Вуглецеві кредити можуть продаватися тими, хто здійснюють такі скорочення, та купуватися іншими суб'єктами для компенсації власних викидів.

Один кредит дорівнює одній тонні CO₂, що була, наприклад, уникнута завдяки переходу на відновлювану енергію, або поглинута/видалена завдяки проєкту з відновлення лісів чи іншим практикам.

Загалом торгівля вуглецевими кредитами може здійснюватися як на ринках, регульованих державними або наддержавними інституціями (на підставі статті 6 Паризької кліматичної угоди), так і на ринках добровільного характеру – тих, що формуються за рахунок діяльності приватних суб'єктів без нагляду з боку будь-яких органів влади. Для цілей статті 6.2 Паризької угоди таку інтеграцію супроводжує подання інформації через систему CARP (*Centralized Accounting and Reporting Platform*)⁴ і використання реєстрів для обліку ITMOs (*internationally transferred mitigation outcomes*). Торгівля вуглецевими одиницями на добровільних ринках – це торгівля **вуглецевими кредитами (*carbon credits*)**, які після списання стають **вуглецевими компенсаціями/вуглецевими офсетами (*carbon offsets*)**.⁵

Актуальність теми вуглецевих офсетів, тобто механізму компенсації викидів через фінансування кліматичних проєктів, для нашої держави полягає в тому, що, з одного боку, в Україні є великий попит на інвестиції, а з іншого – в процесі пошуку “швидких” кліматичних рішень з'являються проєкти, які не зменшують викиди, а лише **переміщують** їх у просторі чи часі та створюють ілюзію прогресу. Саме тому будь-які механізми компенсації викидів мають оцінюватися крізь призму реального глобального скорочення, а не формального досягнення корпоративних чи репутаційних цілей. Безперечно, інструменти для фінансування “зелених” проєктів в Україні потрібні та важливі, проте варто бути обережними та переконатися, що ініціативи, які набувають підтримки, відповідають кліматичним цілям у довгостроковій перспективі та не створюють лише тимчасовий ефект або ж ілюзію ефекту.

Циркулювання вуглецевих кредитів на добровільних ринках часто розглядається як механізм, що може призвести до таких переваг як стимулювання “зелених” інновацій

³ What are carbon credits? *Conservation International*. URL: <https://www.conservation.org/projects/what-are-carbon-credits>

⁴ Centralized Accounting and Reporting Platform (CARP). *UNFCCC*. URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/cooperative-implementation/carp>

⁵ У міжнародній практиці термін **carbon credit** означає одиницю скорочення чи поглинання викидів (1 т CO₂e), тоді як термін **carbon offset** зазвичай використовується для позначення процесу компенсації власних викидів шляхом придбання та “списання” відповідної кількості кредитів. Наприклад, якщо суб'єкт емітував 10 т CO₂e, він купує і списує 10 вуглецевих кредитів – це і є офсет. У повсякденному вжитку ці терміни часто використовуються як синоніми.

та інвестицій. Проте на практиці переважають значні недоліки, ризики та проблеми, які потребують посиленої уваги. А саме:

- **Проблеми екологічного характеру:** (1) ризик перенесення скорочень на інші території замість їхнього усунення: наприклад, компанія фінансує проект захисту лісу в одній місцевості, але продовжує вирубку в іншій або реалізує проект з застосування ощадливих способів обробітку ґрунту, але розорюючи при цьому степові чи лучні ділянки; (2) ризик грінвошингу (використання вуглецевих офсетів для неправдивого та недобросовісного маркування своїх товарів та/або послуг як екологічно чистих).⁶
- **Проблеми економічного та ринкового характеру:** нестабільність добровільних ринків та відсутність регулювання створюють цінову волатильність (тобто різкі та непередбачувані коливання цін), що ускладнює довгострокове планування інвестицій і підриває довіру до таких механізмів. Окрім цього, фінансові вигоди від торгівлі кредитами часто концентруються у великих корпораціях та посередників, що посилює нерівність доступу до фінансування, зменшує частку коштів, яка доходить до якісних кліматичних проєктів, а також створює викривлений стимул купувати кредити змість скорочення викидів “у джерелі”.
- **Проблематика впровадження:** дороговартісність та складність проведення ефективного моніторингу та верифікації офсетних⁷ проєктів та їх реального впливу на довкілля.
- **Регуляторна невизначеність:** добровільні вуглецеві ринки функціонують без єдиних міжнародних правил і належного державного нагляду, що призводить до різноманітності стандартів, ризику подвійного обліку скорочень викидів та відсутності довгострокових гарантій якості таких проєктів. Відсутність стандартизованої методології для оцінки результатів скорочення викидів призводить до неузгодженості та виникнення обґрунтованих сумнівів щодо справжнього впливу вуглецевих офсетів.
- **Несправедливий розподіл вигод:** фінансові вигоди від вуглецевих офсетів часто концентруються у міжнародних посередників та великих корпораціях,⁸ тоді як

⁶ Наприклад, компанія [Shell](#) заявляла про “кліматичну нейтральність” частини своєї продукції (скрапленого природного газу), використовуючи офсети, які виявилися неіснуючими.

⁷ Офсетний проєкт – це вуглецевий проєкт, результати якого сертифікуються у вигляді вуглецевих кредитів та можуть бути використані для компенсації (offsetting) викидів.

⁸ Наприклад, в [Африці](#) ринок здебільшого контролюється міжнародними посередниками, які забирають значну частку доходів від продажу вуглецевих кредитів, залишаючи місцеві громади без реальних вигод, самі проєкти фінансуються без участі місцевого населення, а платформи торгів залишаються непрозорими.

місцеві громади, на території яких реалізуються проекти, отримують лише мінімальну частку або взагалі залишаються без підтримки, попри те, що саме вони стикаються з екологічними та соціальними наслідками.

- Ігнорування прав місцевих громад:** вуглецеві офсетні проекти можуть нехтувати правами та інтересами місцевих громад, що призводить до соціальної несправедливості. Існує чимало задокументованих випадків, коли фактичне впровадження проектів не відповідало задекларованій користі для місцевих громад. Наприклад, у Камбоджі проєкт REDD+ у південних Кардамонових горах було впроваджено без попередньої згоди громади,⁹ а реалізація проєкту з компенсації викидів у Лаосі, в рамках якого відбувалося комерційне лісорозведення, призвела до втрати місцевими громадами доступу до земель та, в результаті, до конфліктів через відсутність поінформованої згоди. Ще один приклад з Лаосу – компанією було розгорнуто каучукові плантації на землях, що належали місцевим громадам, що також відбулося без попередньої згоди та призвело до виникнення конфлікту.¹⁰
- Слабкий моніторинг і перевірка:** поточним системам моніторингу та перевірки бракує жорсткості, необхідної для забезпечення якості та реального скорочення викидів від функціонування вуглецевих офсетів. Наприклад більше 2 років в системі Verra в статусі “під валідацією” фігурує відверто шахрайський проєкт¹¹ з недостовірними даними, і він досі не видалений незважаючи на наявні звернення від землекористувача ДП “Ліси України”.
- Низькі ціни на вуглець як запорука заохочення недобросовісної практики:** низька вартість вуглецевих офсетів робить їх привабливим засобом для компаній, щоб виглядати екологічно відповідальними без значущих дій, та підриває ефективність самого інструменту вуглецевих кредитів на добровільних ринках. Нерідко в рамках ініціатив чи програм КСВ (корпоративної соціальної відповідальності) компанії розглядають саме такі офсетингові практики як “швидкі рішення”, що посилює ризик підміни реальних скорочень “паперовими”

⁹ Carbon Offsetting's Casualties. *Human Rights Watch*, February 28, 2024. URL: <https://www.hrw.org/report/2024/02/29/carbon-offsettings-casualties/violations-chong-indigenous-peoples-rights>; Deal #11098 Cambodia. *Land Matrix*. HYPERLINK

"<https://landmatrix.org/deal/11098/locations/>"

¹⁰ Geissel D. and others. Who benefits from tree-planting in the Global South? The case of two carbon offset projects in Laos. *Land Matrix*, February 2024. URL: https://landmatrix.org/media/documents/Land_Matrix_DN1_Offsetting_Carbon_digital_v3_7IFXSMi.pdf

¹¹ Riwnie oblast forest preservation project (conversion of logged to protected forest). Verra. URL: <https://registry.verra.org/app/projectDetail/VCS/4489>

компенсаціями.

- **Відсутність довгострокових гарантій сталості:** багато проєктів компенсації викидів вуглецю не забезпечують довгострокових екологічних переваг, зокрема через обмежені строки зобов'язань, слабкий моніторинг і відсутність механізмів відповідальності у разі “реверсії” (повернення CO₂ в атмосферу). Зафіксоване скорочення або поглинання вуглецю може бути нівельоване й через пожежі, вирубку, деградацію земель або просто припинення фінансування, після чого “нейтралізовані” викиди фактично повертаються в атмосферу.
- **Невідповідність критерію додатковості (*additionality*):** значна кількість вуглецевих компенсацій, особливо в проєктах з відновлюваної енергетики, не відповідають критерію додатковості – вимозі,¹² відповідно до якої проєкти не могли би бути реалізовані без офсетного фінансування. Іншим прикладом є впровадження проєктів з консервації ґрунтів на тих ділянках, які і так згідно з національним законодавством підлягають обов'язковій консервації. Іншими словами, критерій додатковості означає, що без доходів від продажу вуглецевих кредитів проєкт або взагалі не відбувся б, або мав би істотно менший масштаб/відтерміновану реалізацію.
- **Ризик подвійного врахування (*double accounting*):** існує ризик того, що скорочення викидів одночасно можуть зараховувати собі як покупець вуглецевого офсету, так і країна, на території якої реалізується проєкт, що підриває довіру до таких механізмів.

Отже, добровільні вуглецеві ринки характеризуються на сьогоднішній день значними проблемами через відсутність надійного регулювання.

Разом із тим, за наявності чітких правил якості відповідних проєктів (реалізація принципу додатковості, відсутність подвійного обліку, прозорі облік та звітність) та незалежної верифікації за стандартизованою методологією, ризики можливо зменшити. Отже, за умови усунення ризиків та проблем, перерахованих вище, вуглецеві кредити (офсети) потенційно можуть бути використані як інструмент вуглецевого ціноутворення, **якщо:**

¹² Вимога додатковості вперше була формалізована в рамках РКЗК ООН для застосування [Механізму чистого розвитку \(CDM\)](#). На добровільних ринках її відтворюють стандарти верифікатора вуглецевих проєктів [Verra](#).

- Механізм вуглецевих офсетів буде застосовуватися лише щодо залишкових викидів, які неможливо зменшити або усунути. Такі залишки доцільно покривати саме за рахунок проєктів видалення (*removals*) як доповнення до максимального скорочення викидів «у джерелі» (*at source* – тобто за місцем здійснення своєї економічної діяльності). Суб'єкти господарювання, які придбаватимуть вуглецеві офсети проєктів в одній місцевості, повинні бути зобов'язані на практиці демонструвати скорочення викидів «у джерелі» щоб вуглецеві офсети не підміняли реальні заходи зі зменшення викидів, а лише доповнювали їх.
- На міжнародному рівні буде запроваджена уніфікована, надійна та прозора методологія для оцінки скорочення викидів, досягнутих завдяки реалізації таких проєктів, із подальшою імплементацією та адаптацією на рівні добровільних стандартів і національних систем (звертаємо увагу, що для міжнародних кооперативних підходів за статтею 6.2 вже діє система CARP та реєстрів, що підсилює прозорість обліку).
- Буде здійснюватися незалежна та професійна верифікація проєктів.
- Буде забезпечено проведення консультацій із місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами, зокрема представниками громадськості.

Таким чином, хоча ціноутворення на вуглець може бути одним із інструментів боротьби зі зміною клімату, до використання вуглецевих кредитів, особливо на добровільних ринках, слід підходити вкрай обережно через численні ризики, які необхідно зменшити. Ефективне регулювання, прозора методологія та надійні системи перевірки мають важливе значення для того, щоб вуглецеві кредити на добровільних ринках дійсно сприяли глобальним зусиллям зі скорочення викидів, а не слугували черговим інструментом для грінвошингу. Втім, наразі не спостерігається ознак, що ці проблеми будуть комплексно вирішені у найближчому майбутньому, тож без виконання цих умов функціонування вуглецевих кредитів на “класичних” добровільних ринках буде неефективним для реального скорочення викидів парникових газів. Разом із тим, для компаній, які прагнуть брати участь у якісних кліматичних проєктах, доцільно орієнтуватися на механізм, передбачений статтею 6.4 Паризької угоди, адже він в теорії покликаний зменшувати ризики, хоча наразі впевнено говорити про реальну надійність механізму ще зарано.

Позицію підтримала Українська кліматична мережа у складі:

ГО “Агентство економічного розвитку”

ГО “Агентство сприяння сталому розвитку Карпатського регіону “ФОРЗА”

ГО “Агенція сталого розвитку “Синергія”

ГО “Асоціація велосипедистів Києва”

ГО "Бюро екологічних розслідувань"
ГО "Голос Природи"
ГО "Громадянська мережа "ОПОРА"
ГО "Дитяча екологічна асоціація – Зелена країна"
ГО "Дитячий незалежний екологічний центр "Романтик"
ГО "Еко Місто Чернігів"
ГО "Екоклуб"
ГО "Екологічний клуб "Еремурус"
ГО "Екологічно-гуманітарне об'єднання "Зелений Світ"
ГО "Екопарк Осокорки"
ГО "Екосенс"
ГО "Екосфера"
ГО "Експертно-дорадчий центр "Правова аналітика"
ГО "Єдина Планета"
ГО "Лісові ініціативи і суспільство"
ГО "Мережа екостанцій України"
ГО "Молодіжна кліматична ініціатива "Розвій"
ГО "Нуль відходів Львів"
ГО "Плато"
ГО "Суспільний проект "Еколтава"
ГО "Стоїмо Разом"
ГО "Суспільство Зіровейст"
ГО "Українська екологічна асоціація "Зелений Світ"
ГО "Українська природоохоронна група"
ГО "Український екологічний клуб "Зелена Хвиля"
ГО "Флора"
ГО "Хмельницький енергетичний кластер"
ГО "Центр міжнародного співробітництва і впровадження проектів"
ГО "Чорноморський жіночий клуб"
ГС "Всесвітній фонд природи Україна" (WWF-Україна)
Львівська міська громадська організація "Екотерра"
МБО "Екологія - Право - Людина"
Молодіжна громадсько-екологічна організація "Наш дім – Манява"
Національний екологічний центр України
Українське товариство охорони природи
Харківська міська громадська організація "ЕкоПраво-Харків"

Довідка. Українська кліматична мережа – найбільше в Україні об'єднання громадських організацій і ініціатив, які сприяють пом'якшенню впливу на клімат, адаптації до наслідків кліматичної зміни, охороні природних екосистем, збереженню біорізноманіття, раціональному використанню ресурсів, сталій мобільності, енергоефективності, екологічному просвітництву, популяризації відновлюваних джерел енергії.